Albert Helman herdrukt

(SUR.LIT)

ALBERT HELMAN

Anti-fascistische roman uit de jaren dertig

DE NESTOR VAN DE Surinaamse literatuur, Albert Helman, gaat onverdroten voort met het uitgeven van vroeger werk. Zo verschenen in 1979 SERENITAS van 1930 en de VERZAMELDE GEDICHTEN, in 1980 DE MEDEMINNAARS van 1953 en HET EIND VAN DE KAART, en in 1981 het voor het eerst in 1936 gepubliceerde AANSLUITING GEMIST. Bij al de heruitgaven vermeldt de uitgever Nijgh en Van Ditmar wel dat het een tweede druk betreft, maar 'vergeet' hij het jaar van de eerste te vermelden, daarmee verdoezelend dat het hier werk van tientallen jaren geleden betreft. Dit is misleidend voor de lezer, want een boek van de jaren dertig vergt nu eenmaal een wat andere benadering dan iets moderns van de laatste jaren, omdat taalgebruik en verteltrant nu eenmaal evalueren.

AANSLUITING GEMIST heeft ter verduidelijking een nawoord meegekregen: 'Notities van de auteur', waarin deze schrijft dat het boek een ooggetuigeverslag is van de gebeurtenissen van de eerste jaren dat hij in Spanje woonde. Het bevat de politieke bewustwording van de schrijver die rijpte, toen het land gistte van de onrust, net voor de Spaanse Burgeroorlog zou uitbarsten.

ALBERT HELMAN

Het verhaalgebeuren speelt zich af in Barcelona, waar veel Duitse emigranten naar toestroomden die vluchtten voor het Nazisme, zowel Joden als Ariërs. We maken kennis met mensen die vanuit schitterende posities in Duitsland hier in de bitterste armoede vervallen zijn, nu ze werkloos, geldloos, statenloos en daardoor volkomen rechteloos en hulpeloos zijn geworden. Opgejaagd, vluchtend voor de politie, onderduikend bij elkaar of in de armste krottenwijken proberen ze zich te handhaven. Zo woont de eens beroemde professor Baruch nu in een kist, en wordt de arts Hornemann opgenomen bij een landgenoot die hem evenwel verraadt als hij een verhouding met diens vrouw begint. Hij wordt uitgewezen en komt in Frankrijk aan zijn einde.

We zien mensen als Kiesewetter, de ex-onderwijzer, die zich door middel van een klein leesbibliotheekje een karig bestaan weet te verwerven, en de ex-fabrikant Ehrlich die een bakkerijtje begint. Zij vormen een kleine groep van hardwerkende middenstanders die er toch met pijn en moeite weer bovenop komt, maar ook hun bestaan blijft angstig, onzeker en onveilig.

Anderen zijn 'op tijd' gevlucht, hebben zich aangepast en leven in rijkdom. Maar aan hen knaagt het geestelijk gemis, omdat ook zij de aansluiting in het nieuwe land dat geen vaderland voor hen wordt – vaak te wijten aan misplaatst superioriteitsgevoel van henzelf – gemist hebben. Het rijke meisje Sabine Bernstein vermoedt hoe het leven zou kunnen zijn als ze zich zou inzetten voor revolutionaire acties, maar omdat het haar niet lukt pleegt ze zelfmoord. Ook zij weet geen zin aan haar leven in het vreemde land te geven. Als haar lijk aanspoelt en gevonden wordt aan het eind van het verhaal, ontlokt dat professor Baruch de volgende overpeinzing: "Het kan best een Duitse zijn, of een Amerikaanse, of een jodin... Dat is door niemand uit te maken. Daar is hij nu bioloog met ervaring voor, om het niet te kunnen vaststellen aan een vrouwenlijk. Zelfs niet bij benadering. En daar vecht nu de hele wereld om.... een ras, een nationaliteit, een vervloekte fictie... Zodra een mens niet meer spreekt, is het ene individu gelijk het anderen, het ene lichaam precies als het andere. En de geest? Er is immers nergens meer geest in deze tijd; de laatste rest schuilt in het lichaam zelf. Er zijn geen verschillen in mensenwaarde, niet meer dan ze zich in hun verdwazing inbeelden. En in hun leed, hun ellende en nood, hun hartstochten en hun armzalige dood zijn ze allen één.....Al het andere is leugen, en dáárvoor wordt de wreedste oorlog gevoerd, dáárvoor drijven ze elkaar meedogenloos op de vlucht, dáárvoor zijn de concentratiekampen, de bestiale martelingen, dáárvoor de onmenselijk verbanning hier. Als was niet de hang naar elkander ons laatste en diepste gevoel... het enige wat je werkelijk zéker weet als bioloog. Waarom zijn ze dan wolven geworden, wolven.... geen mensen meer?"

Dit lange citaat uit de slotpagina vormt de essentie van de roman. Helman voorzag in 1934 toen hij het boek begon te schrijven reeds de gevaren van het opzettende racisme en fascisme in Duitsland en Spanje, nog voor de grote stroom emigrantenliteratuur losbarstte.

Wie er rekening mee houdt dat het verhaal in 1936 gepubliceerd werd in de wat opgesierde, nu wat ouderwets aandoende taal van die tijd, en dat accepteert, zal een aangrijpend tijdsdocument kunnen lezen over het vogelvrij zijn van eenlingen die de aansluiting missen bij een systeem dat hen uitstoot.

Op Aruba is het boek bij Plaza Bookshop in voorraad.

WIM RUTGERS

Albert Helman: Aansluiting gemist
Nijgh & Van Ditmar,
's Gravenhage, 1981
I.S.B.N. 90 236 5504 4

ÑAPA 29 april 1982